

УДК 811.161.2'42:070.489:37

Серебрянська І. М.

АКСІОЛОГІЧНІ АКЦЕНТИ ОСВІТНІХ НОМІНАЦІЙ СЕСІЯ, СТИПЕНДІЯ, ДИПЛОМ, ЗНАННЯ В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

Стаття присвячена дослідженню аксіологічного аспекту окремих номінацій сфери освіти в українській мові. У роботі аналізується конотативне наповнення понять «сесія», «стипендія», «диплом», «знання» в текстах молодіжного інтернет-журналу «Я СТУДЕНТ».

Ключові слова: номінація, асоціація, оцінка, сесія, стипендія, диплом, знання.

Серебрянская И. М. Аксиологические акценты образовательных номинаций СЕССИЯ, СТИПЕНДИЯ, ДИПЛОМ, ЗНАНИЯ в языковом сознании украинского студенчества. – Статья.

Статья посвящена исследованию аксиологического аспекта отдельных номинаций сферы образования в украинском языке. В работе анализируется коннотативное содержание понятий «сессия», «стипендия», «диплом», «знание» в текстах молодёжного интернет-журнала «Я СТУДЕНТ».

Ключевые слова: номинация, ассоциация, оценка, сессия, стипендия, диплом, знания.

Serebrianska I. M. Axiological accents of educational nominations SESSION, SCHOLARSHIP, DEGREE, KNOWLEDGE in the language consciousness of Ukrainian students. – Article.

The article deals with investigation of axiological aspect of some educational nominations in the Ukrainian language. It defines connotative content of the concepts "session", "scholarship", "degree", "knowledge" in the texts of the youth online magazine "JA STUDENT".

Key words: nomination, association, estimation, session, scholarship, degree, knowledge.

Проблема оцінки стану освіти в країні на лінгвістичному рівні у вітчизняній науці є абсолютно новою й потребує розв'язання, що може стати одним із потужних засобів вивчення й удосконалення української освіти. Процеси реформації вищої та середньої школи, що активно відбуваються останнім часом в Україні, окреслюють актуальність такого дослідження.

Мета роботи – з'ясувати конотативне наповнення освітніх понять «сесія», «стипендія», «диплом», «знання» шляхом аналізу відповідних номінацій. Об'єктом вивчення є мова студентських медіа-текстів, предметом – засоби реалізації окреслених освітніх понять. Матеріалом для лінгвістичного аналізу освітньої проблематики обрано тексти видання «Я СТУДЕНТ» [5] (далі – ЯС) – єдиного в Україні глянцевого молодіжного журналу.

У мовознавстві оцінку найчастіше розглядають як аксіологічний компонент лексичного значення, оскільки саме лексеми як основні одиниці передачі змісту конкретних і абстрактних сутностей зовнішнього світу не лише називають власне оцінні ознаки, а й передають інформацію про об'єкти, які людина піддає мовленнєвій оцінці [1, с. 185]. Парадигма сучасних концепцій аналізу категорії оцінки є досить розгалуженою. Так, В.Г. Гак, Т.А. Космеда, О.М. Вольф активно вивчають взаємозв'язок експресії, модальності й оцінки; Т.І. Вендіна, Б.О. Коваленко, І.В. Онищенко та ін. – засоби вираження оцінки; С.О. Прищепчук – значення категорії оцінки під час перекладу; Л.Б. Шутак – словотвірну категоризацію оцінки; Н.Д. Арутюнова, Т.В. Маркелова, З.Є. Фоміна й ін. – семантико-прагматичні особливості реалізації оцінних значень. До питання аксіологічних характеристик

концептосфери освіти в українській мові неодноразово звертався автор цієї статті [2; 3; 4].

Номінації освітніх явищ, представлені в текстах журналу «Я СТУДЕНТ», реалізують не лише свої прямі значення. Стаючи засобами вербалізації соціально-культурної проблематики, вони набувають оцінних конотацій, репрезентуючи як індивідуально-авторське, так і колективне бачення образу освіти в українському суспільстві.

Одне з найбільш важливих для учасників навчального процесу понять – «сесія» – у текстах журналу «Я СТУДЕНТ» репрезентоване словом *сесія* та пов'язаними з ним номінативними одиницями *екзамен*, *іспит*, рідше – цілим контекстом, наприклад: «Сесія – це коли студенти в останню хвилину починають щось робити, готувати і взагалі напружено вчитися. Чому саме в останню мить? Тому що вони ліниві. Це ж студенти – протягом року вони хочуть відпочити, погуляти, а потім за короткий проміжок часу, що лишається до сесії, устигнути все зробити. Боротися з цим неможливо» (ЯС, № 1, 2014, с. 11).

Смислове наповнення поняття «сесія» в мові студентства диференціюється залежно від контексту та сутності самого студента, його ставлення до навчання. А оскільки існують різні категорії студентів, то й асоціації до слова *сесія* трапляються діаметрально протилежні за оцінкою: **сесія – стрес, найстрашніше слово, кошмар**: «Сесія доводить мене до того, що я перестаю себе контролювати, починаю говорити сама із собою вголос – та ще й такі нісенітниця! Щоразу після закінчення сесії я мушу проходити реабілітаційний курс по відновлюванню психіки та лікуватись хоча б валеріаночкою...» (ЯС, № 1, 2011, с. 18); «Сесія – це, мабуть, найстрашніше слово, яким

лякають першокурсника» (ЯС, № 1, 2014, с. 10); «Здача сесії для студента з будь-яким рівнем знань – реальний кошмар» (ЯС, № 1, 2011, с. 17). Влучно й лаконічно негативне оцінне значення реалізується у фразах-заголовках до деяких матеріалів, що подекуди звучать як застереження: «Обережно! Сесія!» (ЯС, № 1, 2011, с. 16); «А ЩО, НЕ ЧЕКАЛИ?! СЕСІЯ ПРИЙШЛА!!!» (ЯС, № 1, 2011, с. 18). Графічне та пунктуаційне оформлення таких висловлювань увиразнює їх зміст і емоційний стан героїв. Автори текстів пропонують назви для передекзаменаційного стану, що асоціюється з медичною термінологією, – «сесійний синдром» (ЯС, № 1, 2011, с. 17) або «сесійно-стресовий час» (ЯС, № 2, 2016, с. 5). За аналогією до слова *сесія* створено неологізм *стресія*, що сприймаємо як синонім до двох зазначених вище назв: «Вона ж справжнісінька **СТРЕСІЯ** – ось слово, яке підходить набагато більше!» (ЯС, № 1, 2014, с. 11). Продовжує синонімічний ряд складне новоутворення *апокаліпсесія*, яке, функціонуючи як заголовок до одного з матеріалів, реалізує порівняння сесії з кінцем світу: «На щастя, апокаліпсис під назвою «сесія» студенти завжди переживають – на відміну від динозаврів, для котрих, мабуть, іспити були б не кращими за метеорит. Але уявімо паралельний Всесвіт, в якому сесія – це апокаліпсис, а студенти – герої, що борються за виживання під час цього лиха...» (ЯС, № 11, 2014, с. 5). Крім того, у мовній свідомості студентів *сесія* – це *досить складний процес* (ЯС, № 1, 2014, с. 11); *сесія – не головне*: «Сесія – це не головне. Адже від тієї оцінки, що поставить викладач, не побільшає ані здоров'я, ані щастя. Звичайно, коли отримаю погану оцінку, трохи соромно перед батьками. Але, загалом, моя думка така: сесією «грузяться» ті, у кого немає справжніх проблем!» (ЯС, № 1, 2011, с. 18). Прикметник *складний* і заперечна частка *не* акцентують увагу на негативних моментах, пов'язаних зі студентською реальією.

Натомість для старанних студентів *сесія – найкраща пора*: «Тож сесія для мене стала найкращою порою навчального року» (ЯС, 2014, № 1, с. 10); *сесія – важливий крок у доросле життя* (ЯС, № 1, 2014, с. 10); *сесія – завершення навчального семестру*, де стає зрозумілим, що зміг вивчити студент і чого зміг навчити викладач» (ЯС, № 1, 2014, с. 11); *екзамени – свято душі*: «Але приходить сесія – і я радію, бо екзамени – це справді свято душі, підсумок усієї зробленої роботи» (ЯС, № 1, 2011, с. 18); «...складання іспиту – це щось надзвичайне, украй важливе» (ЯС, № 1, 2014, с. 8).

В умовах політичних подій на Майдані в мовній картині світу українського студентства виникає асоціація *сесія – святе*, яка реалізує поєднання в межах поняття «студент» громадського й освітнього начал: «Майдан – Майданом, але се-

сія – це святе!» (ЯС, № 1, 2014, с. 10). На противагу цьому значенню слово *іспит*, сполучаючись з означенням *клятий* реалізує далеко не сакральне значення: «І взагалі, коли той *клятий іспит*» (ЯС, № 1, 2011, с. 19).

У журнальних текстах актуалізуються часові характеристики поняття «сесія», що стають свого роду хронографами студентського життя: за допомогою означень *літня* й *зимова* (сесія) («Літня сесія підкралась теж непомітно, але ти їй радий більше, ніж зимовій – у тебе кілька автоматів, а це означає, що цей семестр ти не просто прогуляв, а щось таки вивчив» (ЯС, № 3, 2013, с. 16)); за допомогою означень *перша* й *остання* («Перша сесія – це не остання» (ЯС, № 1, 2014, с. 10)).

На сторінках часопису «Я СТУДЕНТ» періодично з'являються «перли» студентського фольклору, які стають засобами реалізації концептосфери освіти, наприклад, приповідки про сесію («...Згідно з народною мудрістю, від безкінечного свята студента відволікає лише сесія» (ЯС, № 11, 2009, с. 17)); стійкі висловлювання («Про що болить голова в студента під час сесії?» (ЯС, № 1, 2011, с. 19); «Якщо не від сесії, то з голоду помру...» (ЯС, № 1, 2011, с. 19)); прикмети («Як зустрінеш Новий рік... так і сесію здаси!» (ЯС, № 12, 2009, с. 18)); студентські забобони, пов'язані із сесією («Чого не можна робити під час сесії: мити голову, голитися, обрізати волосся, особливо напередодні екзамену; розповідати комусь, який ти хотів би мати білет чи яку оцінку – вважається, що це приносить невдачу; позичати комусь речі напередодні екзамену. Потрібно: обережно бажати та приймати побажання («Ні пуху, ні пера!»); по дорозі до факультету першою зустріти особу чоловічої статі; зайти в аудиторію необхідно обов'язково з правої ноги» (ЯС, № 1, 2011, с. 19)). Традиційним елементом студентських сесійних забобонів стає містичний образ шари: «Опівночі *покличу шару*... якщо не засну» (ЯС, № 1, 2011, с. 19).

Таким чином, студентські тексти реалізують амбівалентне аксіологічне наповнення поняття «сесія»: одні сесії радіють, готуються до неї, інші – її бояться, часом ігнорують. Проте нова доба та політичні зміни в країні внесли свої корективи не тільки в життя, а й у лексичний склад мови, наприклад, з'явилися такі нові явища та їх назви, як *додаткова сесія ЗНО* (ЯС, № 12, 2014, с. 7), *екзамени під кулями* (ЯС, № 7–8, 2014, с. 5), що зумовлені екстралінгвальними явищами – воєнними подіями на Донбасі, у зв'язку з чим вони переважно наділені негативною оцінкою.

Серед номінативних одиниць, пов'язаних із сесією, підготовкою до неї та специфікою її проведення, варто виділити низку студентських жаргонізмів, наприклад, «*хвости*» в значенні «академічна заборгованість»: «Відчуєш солодкий смак

перемоги, коли доведеш справу до кінця, не маючи за спиною «хвостів» (ЯС, № 7–8, 2015, с. 5); **«автомат»** у значенні «зарахування іспиту за результатами систематичного навчання студента протягом семестру»: *«Студентам можу побажати таке: ходіть на пари, і у вас все буде **автоматом!** Викладачі ставлять хороші оцінки тим, хто відвідує заняття»* (ЯС, № 10, 2015); **«завалювати»** у значенні «ставити негативні оцінки»: *«...Викладачі йшли нам назустріч, не **завалювали** нас»* (ЯС, № 1, 2014, с. 10), **шпаргалка (шпарга)**: *«Шпаргалки – це давня й важлива складова частина процесу складання екзаменів, заліків, тест-контролю тощо»* (ЯС, № 9, 2013, с. 9); *«Неочікувано на поверхні з'являються старі **«хвости»**, починаються нервові пошуки конспектів, так ще й виявляється, що в розкладі замість трьох іспитів – цілих п'ять! Як тут не втратити самоконтроль?! Адже за тиждень-два доводиться освоювати піврічний курс, зарившись у гори підручників, використати метри паперу для **шпаргалок**, придумати ноу-хау ефективного списування...»* (ЯС, № 1, 2011, с. 17). Отже, жаргонізми є важливим елементом студентського мовлення. Позначаючи те чи інше освітнє поняття, вони передаються з покоління в покоління, функціонуючи на розмовному рівні.

Поняття «стипендія» в текстах, авторами яких є студенти, набуває особливої ваги. Воно поєднує в собі кілька смислових ознак. З одного боку, **стипендія** – це **стимул** до навчання, **гарант незалежності**: *«Стипендія як стимул. Вона мотивує студентів на навчання. Для одних це гарант певної незалежності, для інших – прагнення до чогось більшого. Який сенс навчатися на одні лише п'ятірки, якщо за це ви не матимете жодної винагороди?»* (ЯС, № 1, 2015, с. 4); з іншого – це **фінансове забезпечення** молодшої людини чи молодшої сім'ї. Останнє значення реалізується в текстах журналу такими номінаціями: *єдине джерело прибутку, основний дохід*, наприклад: *«На даний момент моя і чоловікова стипендії – **єдине джерело прибутку** для нашої молодшої родини»* (ЯС, № 1, 2015, с. 5); *«Стипендія для багатьох є **основним доходом**, при втраті якого студенти підуть шукати роботу, яка буде забирати час на навчання»* (ЯС, № 1, 2015, с. 4). Наступний приклад, де стипендія – це **гроші додаткові і єдині**, **мотивація й гальмо**, яскраво демонструє опозиційний аксіологічний характер аналізованого поняття: *«Для кожного студента стипендія – це щось своє. Для когось – це **додаткові гроші**, а для інших – **єдині**, для одних – **мотивація**, для інших – **гальмо розвитку**»* (ЯС, № 1, 2015, с. 4).

В ситуації з можливим скасуванням стипендій у вітчизняних вишах слово *стипендія* співвідноситься з м'якою підстилкою (*«Звісно, нікому не хочеться втрачати м'яку підстилку у вигляді сти-*

пендії, але всі з якоюсь акторською вправністю ігнорують іншу частину студентів-контрактників...» (ЯС, № 7–8, 2016, с. 3)), а сама соціальна проблема увиразнюється шляхом трансформації відомого крилатого вислову: *«Стипендія: скасувати не можна залишити»* (ЯС, № 1, 2015, с. 4). Автор дає можливість читачеві самостійно поставити визначальну кому в цьому реченні, привертаючи таким чином увагу до серйозного питання.

У деяких випадках поняття «стипендія» стає засобом передачі несерйозного ставлення певної категорії студентів до навчання, наприклад: *«Хотіла вчитись. Чесно. Але ж... дискотеки. <...> Подумаєш, стипендії не буде – дуже треба!»* (ЯС, № 1, 2011, с. 19). Іронічно забарвлена, емоційно насичена фраза *дуже треба* (її емоційність підкреслена знаком оклику) реалізує зовсім протилежне значення: деякі студенти не мають потреби в стипендії, тому надають перевагу розвагам.

У мовній картині світу української молоді з поняттям «стипендія» пов'язані певні забобони, наприклад: *«З першої стипендії треба купити книгу, щоб було легко й цікаво вчитись. Решту грошей треба прогуляти, щоб студентське життя було веселим!»* (ЯС, № 9–10, 2009, с. 16). Отже, слово *стипендія* як номінація відповідного поняття в мові студентів набуває суперечливих оцінних конотацій, що зумовлено існуванням різних категорій студентів, рівнем їх фінансового забезпечення, моральних якостей та іноді немотивованим ставленням до навчання.

Асоціації сучасної молоді, пов'язані з документом про вищу освіту, у журналі «Я СТУДЕНТ» представлені мало, проте вони охоплюють різні аспекти студентського життя – родинні відносини, працевлаштування тощо: **диплом – буфер у відносинах із батьками** (*«Якщо диплом – буфер у відносинах із батьками, зроби їм ласку та принеси його на блюдечку з блакитною каймою»* (ЯС, № 6, 2015, с. 70)); **диплом НАУ – це перепустка в ділову еліту** (ЯС, № 2, 2013, с. 25); **диплом – це ще не показник знань** (*«Але ж диплом – це ще не показник знань, так само, як просто відвідування університету, яким би «розкрученим» він не був»* (ЯС, № 10, 2015, с. 4)).

Сьогодні поширеним є здобування у вищому навчальному закладі кількох дипломів – паралельно або послідовно. Двоїстий оцінний характер цього явища окреслено в такому уривку: *«Диплом: необхідність чи дань моді? Так, звичайно! Потрібно прагнути до удосконалення свого освітнього рівня. А перший диплом – це реальна необхідність у сучасному світі, суспільстві й на ринку праці, бо без звання магістра ти вже починаєш втрачати бали в рейтингу й стаєш менш конкурентоздатним. Тому сьогодні виникає нове питання: **друга вища освіта – необхідність чи дань моді?**»* (ЯС, № 7–8, 2010, с. 6).

Порушуються також питання про знецінення диплома, що на мовному рівні реалізується шляхом порівняння документа про вищу освіту з гречкою (на основі семи «користь»): *«Навіть гречка корисніша за твій диплом»*, – кричать із кожного третього посту в мережі...» (ЯС, № 6, 2015, с. 7).

Як не дивно, «червоний» диплом (незважаючи на поширені в суспільстві негативні думки щодо його здобування) у студентів і сьогодні залишається символом успішного навчання, про що свідчить таке речення: *«Бажаємо успішного навчання та, звісно, «червоних» дипломів!»* (ЯС, № 7–8, 2015, с. 4). На противагу зазначеній номінації використовується словосполучення *халевний диплом*, що уособлює безвідповідальне перебування студента в межах ВНЗ: *«Основна мета – розібратися в халевному дипломі»* (ЯС, № 1, 2010, с. 9). Освіта, здобута на заочному відділенні, на думку студентства, – це лише *«корочка»*: *«До речі, я весь час навчалася на стаціонарній формі, бо не вважаю за правильне здобувати освіту на заочці, адже це лише «корочка»* (ЯС, 13.12.2016). Спостерігаємо протилежне оцінне значення одного й того ж поняття, представленого двома синонімічними назвами – *диплом* і *корочка*: якщо перше з них, за нашими спостереженнями, є переважно позитивним, то друге передає тільки зневажливе ставлення до предмета.

Із закінченням вищого навчального закладу й отриманням диплому пов'язані певні традиції, зокрема процес підкидання документів, що символізує початок нового періоду в житті випускників: *«Після завершення магістратури в нас була дуже красива церемонія – випуск у мантіях. Із шапочками, підкиданням дипломів. У той момент ми зрозуміли, що стали дорослими, саме з цього часу й почалось найцікавіше – пошук себе в суспільстві»* (ЯС, 27.08.2016).

Отже, поняття «диплом» є одним із ключових одиниць, які формують структуру концептосфери освіти. Воно втілює уявлення сучасної молоді про можливі форми отримання документа про вищу освіту – залежно від бажань, розумових здібностей і ставлення до навчання. Рідше в студентських текстах згадується ще один важливий документ студента – залікова книжка, або *заліковка*, – який асоціюється з радістю: *«Заліровку відкриває щоденно відразу після чищення зубів, при цьому в очах виникає нестримна радість»* (ЯС, № 2, 2010, с. 8).

Ще одне цінне освітнє поняття – *знання* – образно реалізується в текстах журналу «Я СТУДЕНТ» позитивно забарвленими метафорами типу *вогонь*

знань, дорога до знань («*Prometheus несе вогонь знань*» (ЯС, № 6, 2015, с. 4); *«Найсвітліша дорога – це дорога до знань»* (ЯС, № 9, 2015, с. 4)). У таких випадках акцент робиться на позитивній оцінності слова *знання*. Натомість у складі сполуки *імунітет до знань* (ЯС, № 1, 2014, с. 7), що стає характеристикою горе-студентів, це слово позбавлене чітко окресленого позитиву.

У студентських текстах виникає питання новизни знань, які надаються в навчальних закладах, їх практичної доцільності, наприклад: *«Знання стають застарілими раніше, аніж проходять п'ять років навчання»* (ЯС, № 1, 2015, с. 15); *«Питання номер один – це практична доцільність отриманих знань»* (ЯС, № 7–8, 2016). В окремих випадках підкреслюється непотрібність знань за наявності диплому: *«Знання приходять здобувати одиниці. Решта ж керується таким принципом: «Диплом є, а все інше – не так уже й важливо»* (ЯС, № 11, 2014, с. 13).

Поняття «зовнішнє незалежне оцінювання», яке стосується вступу до університету й до магістратури (а отже, так чи інакше пов'язане з поняттям «навчальний процес»), у текстах аналізованого журналу набуває переважно негативних конотацій, наприклад, асоціюючись із нервовим процесом (*«Отже, щоб стати магістром, цілком можливо, що студентові найближчим часом знову доведеться проходити нервовий процес – перевірку знань зовнішнім незалежним оцінюванням»* (ЯС, № 6, 2016, с. 4)); вербалізуючись народною приповідкою «пан або пропав» (*«ЗНО на магістратуру: пан або пропав?»* (ЯС, № 6, 2016, с. 4) та словосполученням *надважке ЗНО* (*«11 років за шкільною партією, отримання атестату, надважке ЗНО та хиткий стан абітурієнта»* (ЯС, № 7–8, 2015, с. 5)).

Наше дослідження доводить, що навчальний процес у світобаченні студентів сприймається як вагома складова частина їхнього життя. Проаналізовані номінації в текстах студентського журналу набувають амбівалентних оцінних конотацій, що переконують у суперечливому ставленні молоді до освітніх реалій. У цілому для реалізації проблематики сфери освіти використовуються слова й вислови, зумовлені специфікою студентського життя, серед яких як загальнонавчальна лексика, так і інші лексичні категорії (неологізми, жаргонізми тощо), що надають текстам колориту сучасності, сприяють їх наближенню до читача, розставляють аксіологічні акценти, допомагаючи зрозуміти сучасні освітні тенденції в країні й світі.

Література

1. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 2002. – С. 185.
2. Серебрянська І.М. Метафорична модель «освіта – війна» в сучасній терміносистемі української мови (на матеріалі медіатекстів) / І.М. Серебрянська // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. – Дніпро : Видавець Біла К.О., 2016. – Вип. 17. – С. 153–163.

3. Серебрянська І.М. Репрезентація концептосфери «освіта» в українських паремійних текстах / І.М. Серебрянська // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 24–25 лютого 2017 р. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. – С. 35–38.

4. Серебрянська І.М. Семантична диференціація номінацій осіб, які навчаються / І.М. Серебрянська // Мова та література в полікультурному просторі : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції : м. Львів, 10–11 лютого 2017 р. – Львів : ГО «Наукова філологічна організація «Логос», 2017. – С. 85–88.

5. Я СТУДЕНТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ya-student.com.ua/about.html>.